

*Programy ekonomiczne głównych partii
wywodzących się z dawnej opozycji czechosłowackiej*

15 stycznia 1992

Opracowała: Jolanta Adamiec

**Kancelaria Sejmu
Biuro Studiów i Ekspertyz**

Wstęp

Manifestacja na Vaclavskich Namestach w dniu 17 listopada 1989 roku zapoczątkowała okres niezwykle szybkich przeobrażeń polityczno - gospodarczych w Czecho - Słowacji. Zmiany dokonywane na przełomie lat 1989 i 1990 były tak radykalne, że zyskały nawet miano "aksamitnej rewolucji". Upłynęło jednak zbyt mało czasu, aby scena polityczna w tym kraju stała się wystarczająco klarowna. Tym bardziej, że od dawna tłumiono wszelkie przejawy niezależnej myśli politycznej, niezgodnej z oficjalnie obowiązującą ideologią. Opozycja kształtowała się zatem na zasadzie negacji ideologii komunistycznej, bez potrzeby bardziej precyzyjnego formułowania własnych programów.

Tło polityczne i gospodarcze

Linie podziałów podstawowych nurtów politycznych

W okresie kampanii przedwyborczej do parlamentu Unia podziału była bardzo jednoznaczna. Mieliśmy do czynienia - z jednej strony - z partią komunistyczną, która próbując dokonać pewnej reorientacji ideologicznej deklarowała podjęcie walki o socjalizm demokratyczny, sprawiedliwość społeczną, równość szans itp., dystansując się od wcześniejszej, błędnej polityki gospodarczej i społecznej. Była to jednak generalnie kontynuacja dotychczasowej linii a przede wszystkim - te same kadry. Z drugiej strony - z przeciwnikami ideologii komunistycznej, którzy sformowali dwie podstawowe koalicje przedwyborcze: koalicję Forum Obywatelskiego i Społeczeństwa Przeciwko Przemocy oraz koalicję partii chrześcijańsko - demokratycznych pod nazwą Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna.

Forum Obywatelskie

Forum Obywatelskie powstało 19 listopada 1989 roku jako ruch społeczny skupiający ugrupowania o różnym charakterze społeczno - politycznym. Jego uczestników łączyło jedno - dążenie do stworzenia odpowiedniej platformy dla rozwoju pluralizmu poglądów i podejmowania działań na rzecz szybkiego wprowadzenia reformy gospodarczej. Struktura organizacyjna Forum była także bardzo luźna; centrum w Pradze pełniło tylko funkcje koordynacyjne i nie podejmowało decyzji merytorycznych, a organizacje lokalne powstawały bardzo swobodnie. Ich zadaniem było aktywizowanie obywateli w codziennym życiu społeczno - politycznym bez precyzyjnego programu polityczno - gospodarczego. Dlatego też w kampanii wyborczej do parlamentu na listę kandydatów FO trafili przedstawiciele takich ugrupowań jak Czecho - Słowacka Inicjatywa Demokratyczna, Czecho - Słowacka Partia Rolnicza Miast i Wsi, Klub Niezaangażowanych Bezpartyjnych, Lewa Alternatywa, Obywatelski Sojusz Demokratyczny, Unia Paneuropejska Czech i Moraw, Partia Wsi Czeskiej, Partia Domu Europejskiego, Partia na rzecz Obrony Kultury, Partia Radykalna i Niezależna Inicjatywa Romów.

Spoleczeństwo Przeciw Przemocy

Spoleczeństwo Przeciw Przemocy powstało 20 listopada 1989 roku na Słowacji. Podobnie jak FO miało charakter ruchu obywatelskiego, którego celem było stopniowe wprowadzanie pluralizmu politycznego i kształtowanie państwa prawa, a w sferze gospodarczej - mechanizmów rynkowych. Od początku swej działalności ruch ten dążył do współpracy ze wszystkimi demokratycznymi ugrupowaniami społeczno - politycznymi i listę wyborczą stworzył wraz z Niezależną Inicjatywą Węgierską, Klubem Socjalizmu Demokratycznego, Trendem Trzeciego Tysiąclecia, Ruchem Swobód Obywatelskich oraz Inicjatywą Obywatelską Romów.

Koalicja FO / SPP

Stworzenie koalicji przez dwa ugrupowania o tak luźno sformułowanym programie sprawiło, że ich koncepcje społeczno - gospodarcze były bardzo płynne i nieprecyzyjne. Programy wyborcze zarówno Forum Obywatelskiego, jak i Spoleczeństwa Przeciw Przemocy miały charakter przede wszystkim postulatyczny, bez wskazania konkretnych działań zmierzających do osiągnięcia pożądanego celu. Na pierwszym miejscu stawiane były takie zadania jak: odbudowa gospodarki rynkowej, demonopolizacja, rozwój przedsiębiorczości prywatnej i spółdzielczej. Koalicja opowiadała się także za ograniczeniem interwencjonizmu państwowego - państwo powinno skupić się na kształtowaniu polityki finansowo - walutowej i reguł handlu, bezpośrednią działalność ograniczając do dużych projektów ekologicznych i infrastrukturalnych oraz programów pozaekonomicznych (np. leczenie, kształcenie). Oba ugrupowania podkreślały przy tym wagę odpowiedniej polityki socjalnej, lecz był to nie tyle program, co lista "pobożnych życzeń". SPP stwierdza na przykład: "Będziemy upierać się przy tym, aby zwrócono honor człowiekowi pracy poprzez sensowną pracę w godnych i zdrowych warunkach. Praca ta powinna być oceniana za pomocą płacy sprawiedliwie odzwierciedlającej jego udział w wytworzonej wartości (...), musimy wszechstronnie dbać o wrażliwość społeczną, nie pozostawać obojętni wobec słabszych społecznie, bezsilnych, czy osób powoli przystosowujących się do nowych warunków".

Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna

W fazie kampanii przedwyborczej niewiele od powyższych programów różnił się program gospodarczy Unii Chrześcijańsko - Demokratycznej. Podstawowe postulaty koalicji partii chrześcijańsko - demokratycznych można sprowadzić do następujących punktów:

- równouprawnienie wszystkich form własności,
- poparcie przedsiębiorczości prywatnej,
- zagwarantowanie swobodnego przepływu osób, kapitału, usług i informacji,
- nowy system podatkowy jako główny miernik efektywności przedsiębiorstw,
- odbudowa rolnictwa indywidualnego.

Program Unii podkreślał także wagę ustawodawstwa socjalnego, odwołując się w tej kwestii do doświadczeń Szwecji, Finlandii i Austrii, jakby nie dostrzegając różnic poziomu gospodarczego. Pewnym nowum w odniesieniu do programów FO i SPP było bardzo silne zaakcentowanie problemu ochrony środowiska naturalnego, choć i w tym przypadku miało to bardziej charakter postulatyczny niż programowy.

Powyborczy podział miejsc w parlamencie (czerwiec 1990) Dominująca pozycja czterech podstawowych sił w okresie przedwyborczym znalazła bezpośrednie odbicie w wynikach wyborów: zdecydowanie wygrała koalicja Forum Obywatelskiego i Spoleczeństwa Przeciw Przemocy. Partia Komunistyczna i Unia Chrześcijańsko - Demokratyczna znalazły się na drugim i trzecim miejscu, ale przy niewielkiej różnicy głosów. Natomiast pozostałe

ugrupowania zajęły pozycję marginalną. Podział miejsc w Parlamencie w czerwcu 1990 roku wyglądał w rezultacie następująco:

Forum Obywatelskie/Społeczeństwo Przeciw Przemocy	170
Komunistyczna Partia Czecho – Słowacji	47
Unia Chrześcijańsko – Demokratyczna	40
Stowarzyszenie na rzecz Moraw i Śląska	16
Słowacka Partia Narodowa	15
Współistnienie/Węgierski Ruch Chrześcijańsko - Demokratyczny	12
Łącznie	300

Jednak to dopiero po wyborach scena polityczna Czecho - Słowacji zaczęła się rzeczywiście kształtować, gdy w krótkim czasie nie tylko koalicje, ale także poszczególne partie zaczęły się polaryzować i rozpadać. Pojawiły się także nowe ruchy polityczne poza parlamentem.

Wyjściowa sytuacja gospodarcza

Czecho - Słowacja rozpoczęła reformy gospodarcze później niż Polska i Węgry, ale też startowała z lepszej niż one pozycji. Reżim komunistyczny pozostawił po sobie stosunkowo niewielkie zadłużenie zagraniczne, niski poziom inflacji i w miarę stabilne finanse. Rząd zatem mógł skupić się na podstawowych aspektach reformy - prywatyzacji i restrukturyzacji, a nie tracić energii na problemy równowagi finansowej. Kraj ten ma poza tym długoletnią tradycję przemysłową i wraz z NRD miał najnowocześniejszą gospodarkę w gronie państw RWPG. Wiąże się z tym jednak pewien problem – Czecho - Słowacja jako jeden z głównych dostawców maszyn i urządzeń na rynek Europy Wschodniej stała się dużo bardziej uzależniona od tego rynku niż inne kraje. W pierwszych ośmiu miesiącach 1991 roku spadek eksportu do Związku Radzieckiego wyniósł 38% w porównaniu z rokiem ubiegłym, podczas gdy w przypadku pozostałych krajów tego regionu tylko 11%. Jednoczesne pogorszenie terms of trade w wyniku wzrostu cen ropy naftowej sprowadzanej z ZSRR spowodowało istotne perturbacje w czecho - słowackim bilansie płatniczym i deficyt bilansu płatności bieżących w wysokości 232 mln dolarów. Wartościowo jest on wprawdzie mniejszy niż w ubiegłym roku (817 mln dolarów), ale tym bardziej niepokojący, że związany z drastycznym spadkiem importu (szacowanym na 29% w bieżącym roku), co jest ewidentnym przejawem recesji gospodarczej.

Właśnie recesja jest w chwili obecnej największym problemem, z jakim boryka się Czecho - Słowacja. Do września b.r. produkcja przemysłowa tego kraju spadła o 30%, spadek produktu narodowego brutto szacowany jest na ok. 20%. Towarzyszy temu szybko rosnące bezrobocie - pod koniec sierpnia stopa bezrobocia wyniosła 5,1%. Dlatego podstawowe pytania, na jakie rząd czecho - słowacki musi szybko odpowiedzieć dotyczą tempa prywatyzacji, metod pobudzenia prywatyzowanych przedsiębiorstw do podniesienia efektywności, określenia zakresu działalności państwa, a zwłaszcza kształtu jego polityki socjalnej.

Dodatkowym problemem są daleko sięgające różnice w poziomie rozwoju i strukturze gospodarki między Czechami a Słowacją. Stopa bezrobocia na Słowacji jest dwukrotnie wyższa niż w Republice Czeskiej, przy jednocześnie szybszym spadku produkcji przemysłowej - w ciągu pierwszych trzech miesięcy b.r. produkcja na Słowacji była o 14,3% niższa niż w tym samym okresie roku ubiegłego, podczas gdy dla całej Czecho - Słowacji wskaźnik ten wynosił 11,9%. Wynika to bezpośrednio ze struktury produkcji w republice. Słowacja zawsze była miejscem lokowania przemysłu ciężkiego, energochłonnego, zorientowanego na eksport do Związku Radzieckiego (była to w przeważającej mierze produkcja zbrojeniowa, w części także przemysł tekstylny nastawiony na radziecki rynek włókien sztucznych). Słabszy jest także rozwój infrastruktury, z uwagi zarówno na zaszłości

historyczne (przed wojną Słowacja była słabą rozwiniętym krajem rolniczym), jak i powojenną politykę industrializacji (uwaga centrum polityczno-gospodarczego w Pradze skoncentrowana była bardziej na Republice Czeskiej). W chwili obecnej to "upośledzenie" rozwoju Słowacji sprawia, że nie jest ona w stanie w pełni wykorzystać możliwości stworzonych przez nowe zasady gospodarcze.

Założenia reformy ekonomicznej

Scenariusz Reformy Gospodarczej, przyjęty przez rząd federalny we wrześniu 1990 roku, zakładał zmianę lub poprawienie w początkowym okresie około 20 aktów prawnych, dotyczących takich kwestii jak: system handlu wewnętrznego i zagranicznego, system bankowy i podatkowy, stworzenie rynku kapitałowego, likwidacja monopolu państwowego, zmiany form własności, napływ kapitału obcego i obrót walutowy. Podstawowy pakiet przepisów został uruchomiony z początkiem 1991 roku, liberalizując w pierwszej kolejności ceny, likwidując sztuczną kontrolę kursu korony i eliminując stopniowo subsydiowanie przedsiębiorstw. Krótkoterminowym efektem tych posunięć był gwałtowny skok inflacji (w styczniu 91 r. ceny detaliczne wzrosły o 26%) i kilkakrotna dewaluacja korony, ale restrykcyjna polityka monetarna i budżetowa pozwoliła opanować te tendencje, a nawet uzyskać dodatnie saldo budżetu państwa. Brak jednak natychmiastowych efektów podjętych działań w postaci wzrostu siły i znaczenia sektora prywatnego. Wynika to z jednej strony, z niewielkich rezerw finansowych społeczeństwa i ograniczonego napływu kapitału obcego, z drugiej, z dużego opóźnienia w przygotowywaniu odpowiednich rozwiązań prawnych.

Program prywatyzacji

W październiku 1990 roku parlament przyjął tzw. pierwszą ustawę restytucyjną, która dawała prawo ok. 70 tysiącom byłych właścicieli ubiegać się o zwrot ich własności skonfiskowanej przez władze komunistyczne w latach 1955 - 1961. Dotyczyło to głównie domów i drobnych przedsiębiorstw, bowiem wielka własność uległa nacjonalizacji znacznie wcześniej. Problem zwrotu tej właśnie własności miał być rozwiązany przez tzw. drugą ustawę restytucyjną. Przeciągające się dyskusje wokół zakresu restytucji i osób uprawnionych do ubiegania się o zwrot spowodowały, że ustawa mogła być ostatecznie przyjęta dopiero pod koniec lutego 1991 roku. Dopiero ona stworzyła podstawy do przygotowania ostatecznego programu prywatyzacji.

Schemat "wielkiej prywatyzacji" zakłada dwa podstawowe etapy: przekształcenie przedsiębiorstw państwowych w spółki z kapitałem mieszanym, a następnie sprzedaż tzw. bonów inwestycyjnych o wartości odpowiadającej od 40% do 80% wartości kapitału przekształconych przedsiębiorstw. Bony te uprawniają obywateli Czecho - Słowacji do zakupu akcji wybranych przedsiębiorstw. Rozprowadzanie bonów było początkowo planowane na listopad 1991 roku, lecz rząd czeski przesunął to przedsięwzięcie o dwa miesiące, z uwagi na problemy związane ze zwrotem mienia zagarniętego przez komunistów po roku 1948. Decyzja ta jest sprzeczna z opinią pomysłodawcy tej metody, Vaclava Klause. W specjalnym komunikacie określił on ten krok jako niełojalny i mogący zagrozić całej reformie. Ocenia on, że przesunięcie terminu rozpoczęcia całej operacji nawet o miesiąc może pociągnąć za sobą koszty sięgające 100 mln koron.

Kwestia prywatyzacji jest osią całego programu reform, zwłaszcza w sytuacji narastającej recesji (zadłużenie nieefektywnych przedsiębiorstw wobec banków szacowane jest na 100 - 200 mld koron). Wokół niej koncentrują się w chwili obecnej wszystkie dyskusje. Główne pytania brzmią: jaki powinien być zasięg państwowych interwencji, jaki jest dopuszczalny zakres bankructw, jak sprawić by prywatyzowane fabryki stały się rentowne, jak pobudzić indywidualną przedsiębiorczość w kraju i przyciągnąć kapitał zagraniczny, w jakim stopniu dopuścić udział kapitału obcego w przejmowaniu majątku, czy i

w jakim zakresie interweniować na rynku pracy, które grupy społeczne i jak dalece należy objąć ochroną. Odpowiedzi na te właśnie pytania są podstawą różnicowania się programów poszczególnych partii politycznych, bowiem co do faktu, że podstawą musi być urynkwienie gospodarki i oparcie jej funkcjonowania na różnorodnych formach własności, zgadzają się wszystkie ugrupowania, niezależnie od ich oblicza ideologicznego.

Aktualna konfiguracja sił politycznych - programy gospodarcze czołowych partii

Nowy podział miejsc w parlamencie

Po roku od dnia wyborów podział miejsc w parlamencie Czecho - Słowacji wygląda zdecydowanie inaczej niż pierwotnie, mimo że nie odbyły się jeszcze kolejne wybory. Rozbicie koalicji i ruchów występujących wspólnie w czerwcu 1990 roku sprawiło, że dominującą pozycję zajmuje w chwili obecnej partia komunistyczna (mimo formalnego podziału i zmiany nazwy utrzymuje ona nadal wspólną radę federalną, należy ją więc traktować jako tę samą, scentralizowaną partię). Partie wywodzące się z dawnej koalicji FO/SPP zajmują trzy kolejne stosunkowo znaczące pozycje, jednak rozbieżności interesów sięgają już zbyt daleko, aby można było mówić o wspólnym froncie. Pozostałe siły są jeszcze bardziej rozdrobnione, dając w efekcie istną mozaikę interesów. Szczegółowy podział miejsc w parlamencie połowie roku 1991 prezentuje poniższe zestawienie:

b. sojusz wyborczy Forum Obywatelskiego/Społeczeństwa Przeciw Przemocy:	
Ruch Obywatelski	42
Obywatelska Partia Demokratyczna	40
Socjaldemokracja Czecho – Słowacji	6
Partia Liberalno – Demokratyczna	2
Społeczeństwo Przeciw Przemocy	32
Społeczeństwo Przeciw Przemocy - Na rzecz Demokratycznej Słowacji	14
b. sojusz wyborczy Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej:	
Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	26
Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna	14
Komunistyczna Partia Czecho – Słowacji	47
- Komunistyczna Partia Czech i Moraw	34
- Partia Lewicy Demokratycznej	13
Stowarzyszenie na rzecz Moraw i Śląska	16
Słowacka Partia Narodowa	15
Współistnienie	12
Inni	34
Łącznie	300

Rozpad Forum Obywatelskiego

W łonie Forum Obywatelskiego pierwsze sygnały rozbieżności poglądów dały o sobie znać już w czerwcu 1990 roku, a więc tuż po wyborach. Impulsem do tego stały się nasilające się w tym czasie tendencje reformatorskie wśród byłych przedstawicieli KPCz z lat 1968 - 69, którzy z rosnącym naciskiem starali się przeforsować teorię "trzeciej drogi" wychodzenia z kryzysu. Teoria ta opierała się na doktrynie "socjalizmu z ludzką twarzą", a więc dopuszczeniu do umiarkowanego pluralizmu politycznego przy zachowaniu dotychczasowego systemu ekonomicznego. Stawali oni w obronie zwłaszcza dotychczasowych szeroko pojętych świadczeń socjalnych. Z drugiej strony zaczęły przybierać na sile głosy domagające się bardziej radykalnych rozwiązań politycznych i

konsekwentnego wprowadzania w życie liberalizmu ekonomicznego. Ostatecznie ta druga grupa wydzieliła się z Forum tworząc Partię Liberalno - Demokratyczną.

Proces różnicowania poglądów wśród pozostałych działaczy Forum jesienią przybrał ponownie na sile. Początkowo przesunięcia bardziej na prawo lub bardziej na lewo od centrum dokonywały się jedynie w łonie klubów parlamentarnych, lecz w lutym rozbieżności osiągnęły punkt kulminacyjny, doprowadzając do rozbitcia Forum na dwa podstawowe nurty: skupioną wokół Vaclava Klausea Obywatelską Partię Demokratyczną i na Ruch Obywatelski, któremu przewodniczy Jiri Dientsbier. Pierwszy z nich reprezentuje skrzydło zdecydowanie prawicowe, opowiadając się za gospodarką rynkową zdominowaną przez własność prywatną i odrzucając wszelkie eksperymenty z "trzecią drogą". Ruch Obywatelski stwierdza natomiast, że gospodarka rynkowa nie powinna być celem, lecz tylko środkiem do zapewnienia ludziom dogodnych warunków życia w nieskażonym środowisku. W drodze do tego należy łagodzić nieuchronne wstrząsy przez odpowiednią politykę socjalną, ochronę służby zdrowia i szkolnictwa. Jeszcze bardziej lewicowe skrzydło reprezentuje Socjal - Demokracja Czecho - Słowacji.

Rozpad Społeczeństwa Przeciw Przemocy

Na nieco innej płaszczyźnie przebiegł proces rozbitcia Społeczeństwa Przeciw Przemocy. Impulsem stał się spór o kompetencje pomiędzy rządem federalnym a rządami obu republik, jaki wybuchł jesienią 1990 r. Na tym tle wewnątrz SPP ukształtowały się dwa nurty. Pierwszy z nich, z Josefem Kucerakiem na czele, dąży do zacieśnienia współpracy z Forum Obywatelskim, zdając sobie sprawę z konieczności równoległego przeprowadzania radykalnych reform w Czechach i na Słowacji. Drugi nurt, pod przewodnictwem Vladimira Meciara, jest zdania, że Słowacja powinna pójść własną drogą, kierując się specyfiką charakteru narodowego i warunków ekonomicznych. Podkreśla także konieczność zapewnienia wszystkim obywatelom osłony socjalnej w pełnym wymiarze, w przeciwieństwie do nurtu radykalnego, który optuje za nieskrępowanym rozwojem przedsiębiorczości uwolnionej od opiekuńczych funkcji państwa. Narastanie sprzeczności doprowadziło ostatecznie do formalnego rozbitcia ruchu i wyłonienia dwóch samodzielnych podmiotów: prawicowego Społeczeństwa Przeciw Przemocy i liberalnego centrum pod nazwą Społeczeństwo Przeciw Przemocy - Na rzecz Demokratycznej Słowacji.

Rozpad Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej

Unia Chrześcijańsko - Demokratyczna rozpadła się praktycznie tuż po wyborach, kiedy to dwa ugrupowania należące do koalicji przedwyborczej - Partia Ludowa i Partia Chrześcijańsko - Demokratyczna - odmówiły udziału w rządzie federacyjnym w porozumieniu z Forum. W efekcie Ruch Chrześcijańsko - Demokratyczny odłączył się od nich, decydując się na współdziałanie z Forum. Podziały te mają jednak bardziej charakter personalny niż programowy.

Nowy układ sił politycznych

Proces rozbijania koalicji i różnicowania poglądów w parlamencie jest odbiciem zjawisk zachodzących generalnie na scenie politycznej w Czecho - Słowacji. Nie uległ on jeszcze zakończeniu i dlatego też programy, zwłaszcza gospodarcze, poszczególnych partii czy ruchów są dosyć płynne i często nieprecyzyjne.

W chwili obecnej w Czecho - Słowacji działa ponad 20 partii i nadal zarówno ich program, jak i pozycja w społeczeństwie ulegają nieustannym zmianom. Różne są też płaszczyzny ich podziału, choć na czoło wysuwają się dwie podstawowe:

- stosunek do reformy gospodarczej realizowanej przez rząd (szybkość przemian, zakres pomocy socjalnej);
- stanowisko wobec charakteru powiązań: Słowacja – Czechy - rząd federalny.

Prezentowanie programów proponowanych przez wszystkie partie nie wydaje się uzasadnione. W aneksie zamieszczono ich możliwie pełną listę, uwzględniając także poparcie, jakim cieszą się w społeczeństwie. Do szczegółowej prezentacji wybrano z tej listy tylko partie najważniejsze bądź z jakichś względów charakterystyczne. Warto przy tym zwrócić uwagę, jak szybko w ciągu kilku miesięcy potrafi zmienić się poparcie społeczne dla poszczególnych partii (np. spektakularny spadek popularności Partii Zielonych, czy szybki wzrost znaczenia Ruchu Chrześcijańsko - Demokratycznego).

Partie popierające program rządowy

W roku 1991 dominujące znaczenie jeśli chodzi o nadawanie kierunku przemianom ekonomicznym w Czecho - Słowacji miała Obywatelska Partia Demokratyczna, której przewodniczący, Vaclav Klaus, jest jednocześnie ministrem finansów i głównym twórcą założeń reformy gospodarczej. Partia ta wyznaje zasady skrajnego liberalizmu, opowiadając się za radykalną reformą i odrzucając "wszelkie formy socjalizmu". W polityce zagranicznej akcent kładzie się na współpracę z Europą Zachodnią, zarówno w sferze gospodarczej (jak najszybsze członkostwo w EWG), jak i politycznej (NATO jako "gwarant pokoju i wolności").

Warto także zwrócić uwagę na partię na razie niewielką, ale szybko zyskującą na popularności i mającą duże szanse w przyszłorocznych wyborach - Obywatelski Sojusz Demokratyczny, kierowany przez Pavla Bratinę. Opowiada się ona jednoznacznie za gospodarką rynkową przy bardzo ograniczonej własności państwowej. Akceptuje zatem scenariusz obecnej reformy, przeciwstawiając się wszelkim opóźnieniom w procesie prywatyzacji. W odniesieniu do ochrony socjalnej stoi na stanowisku, że oczywiste jest jedynie zabezpieczenie przed głodem, natomiast nie do przyjęcia jest stabilizowanie dochodów kogokolwiek, bez brania pod uwagę popytu na produkty jego pracy. Partia ta jest także zwolennikiem całkowitej liberalizacji handlu zagranicznego, wprowadzenia swobodnego kursu korony i wspierania inwestycji zagranicznych. Posunięcia te mogłyby stać się skutecznym narzędziem przeciwko monopolizacji i bodźcem w kierunku podniesienia efektywności całej gospodarki. Przy takim programie partia ta jest naturalnym sojusznikiem obecnej koalicji rządzącej, zwłaszcza że opowiadając się za federacyjną podstawą funkcjonowania Czecho - Słowacji jest jej bliska także w koncepcjach politycznych.

Partie krytyczne wobec programu rządowego

Drugi odłam Forum Obywatelskiego - Ruch Obywatelski z Jirim Dientsbierem na czele - ma charakter zdecydowanie bardziej socjal - demokratyczny i wielu punktach odnosi się krytycznie do programu reformy gospodarczej Klause. Zdaniem Ruchu państwo nie może zrzucić z siebie odpowiedzialności za sytuację społeczną i efektywną politykę strukturalną. Dotychczasowa, zbyt restrykcyjna polityka finansowa i zbyt ostrożna polityka kredytowa przy braku skutecznych środków antymonopolowych spowodowały drastyczny spadek dochodów i globalny kryzys produkcji. Nie jest to droga prowadząca do rzeczywistych przeobrażeń strukturalnych. Ruch Obywatelski odnosi się krytycznie również do kuponowego systemu prywatyzacji, uważając, że należy upowszechnić przede wszystkim inne, sprawdzone na świecie metody prywatyzacji (giełdy, leasing, sprzedaż bezpośrednia, szerszy udział kapitału zagranicznego, tworzenie funduszy inwestycyjnych i specjalnych bloków kredytowych o niskim oprocentowaniu). W odróżnieniu od Obywatelskiej Partii Demokratycznej większy akcent kładzie się na współpracę w ramach Europy Środkowo - Wschodniej (utrzymanie z pomocą Zachodu pozycji na rynku radzieckim, utworzenie strefy

wolnego handlu z Polską i Węgrami).

Program partii słowackich

Zróżnicowanie programów partii Słowacji wynika ze specyficznej sytuacji gospodarczej tej republiki. Kryterium to pozwala wyodrębnić dwie podstawowe opcje:

- partie żądające wyraźnego złagodzenia rządowego programu reform tak, aby uwzględnić szczególne zagrożenie Słowacji inflacją czy bezrobociem;
- partie akceptujące radykalny program reform.

Stanowisko krytyczne wobec programu rządowego zajmuje Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji, który żąda uwzględnienia w programie reform innej struktury produkcji i poziomu rozwoju gospodarczego Republiki Słowackiej. Postawa Ruchu, a zwłaszcza jego przywódca - Yladimira Meciara - doprowadziła do ostrego kryzysu rządowego w kwietniu 1991 roku. Doszło wtedy do dymisji Meciara i mianowania na stanowisko premiera Jana Carnogurskiego, lidera Ruchu Chrześcijańsko - Demokratycznego. Zapowiedział on, że program reformy gospodarczej nie ulegnie zasadniczym zmianom, będzie jedynie uaktualniony tak, aby odpowiadać bieżącej sytuacji gospodarczej Republiki.

Aktualna słowacka koalicja rządowa - Ruch Chrześcijańsko - Demokratyczny, Partia Chrześcijańsko - Demokratyczna i Społeczeństwo Przeciwko Przemocy - opowiada się za radykalną i szybką reformą gospodarczą. Zgodnie z programem PChD liberalizacja cen i liberalizacja importu w oparciu o równouprawnienie trzech podstawowych form własności powinny docelowo stworzyć samoregulujący się mechanizm gospodarczy. Aby jednak sektor prywatny stał się trzonem całej gospodarki, nie wystarczy tylko pozwolić mu działać, lecz przy pomocy choćby preferencyjnej polityki kredytowej należy systematycznie go odbudowywać. Nieuchronny jest przy tym upadek przedsiębiorstw nie potrafiących szybko zmieniać swej produkcji w pożądanym kierunku. Zgodnie z tym programem sprawa prosperity gospodarczej i stabilności socjalnej są niemożliwe do połączenia. Można zdecydować się albo na zwiększenie wydajności i szybkie podniesienie efektywności produkcji, albo na podtrzymywanie dotychczasowego systemu osłony socjalnej. Zdaniem Partii Chrześcijańsko - Demokratycznej tylko to pierwsze rozwiązanie daje szansę ocalenia gospodarki narodowej.

Partie skrajnej prawicy

W zdecydowanej opozycji do powyższych opinii stoją partie prawicowo - nacjonalistyczne, z których szczególnie aktywne są: Ruch na rzecz Demokracji Samorządowej - Stowarzyszenie Moraw i Śląska i Słowacka Partia Narodowa. Programy tych partii opierają się w zasadzie jedynie na kryteriach regionalno - narodowych, nie odwołując się do zagadnień ekonomicznych. Stowarzyszenie na rzecz Moraw i Śląska skupia grupy żądające większej autonomii dla tego regionu, posuwając się nawet do postulatów stworzenia trzeciej republiki federalnej. Słowacka Partia Narodowa wyraża kilkakrotnie już wspomniane kontrowersje między Czechami a Słowacją, wynikające z różnic poziomu rozwoju gospodarczego, tempa wprowadzania reformy systemowej i obaw przed majoryzacją rządu republiki przez rząd federalny.

W gronie partii prawicowych na uwagę zasługuje także Partia Republikańska, będąca wyraźnym dowodem radykalizacji poglądów w obliczu trudności gospodarczych i zachwiania równowagi politycznej. Na kongresie założycielskim delegaci stwierdzili, że zamierzają skoncentrować się na konkretnych przejawach polityki i szczegółowych żądaniach, a nie na tworzeniu szerokiego programu. I tak na przykład ostrzegają oni przed rozszerzaniem inwestycji zagranicznych (zwłaszcza niemieckich) w Czecho - Słowacji, żądają wydalenia robotników wietnamskich i kubańskich, a także podjęcia zdecydowanych działań przeciwko Cyganom. Partia ta opowiada się naturalnie za szybką prywatyzacją, obejmującą także banki,

lecz schemat prywatyzacji przyjęty przez Klauza jest przez nią zdecydowanie odrzucany jako rujnąjący gospodarkę czecho - słowacką. Trudno jednak w programie Partii Republikańskiej znaleźć konstruktywne propozycje gospodarcze. Generalnie ogranicza się ona do krytykowania obecnego rządu jako "skomunizowanego", żądając rozliczenia wszystkich którzy przyczyniali się do budowania "dyktatury komunistycznej" i zrewidowania "post - komunistycznego systemu prawnego".

* * * * *

Jak więc widać, partie w Czecho - Słowacji dopiero precyzują swój program i w chwili obecnej łatwiej jest mówić o opcjach politycznych niż o konkretnych propozycjach gospodarczych. Generalnie te ostatnie sprowadzają się do akceptacji lub krytyki rządowego programu reformy, a raczej tylko pewnych aspektów tego programu. Zasadniczo wszystkie partie o rodowodzie opozycyjnym zgadzają się co do tego, że jedynym możliwym kierunkiem jest gospodarka rynkowa i system pluralizmu politycznego. Rozbieżności pojawiają się w momencie próby sprecyzowania tempa i priorytetów podejmowanych reform tak politycznych, jak i gospodarczych. Programy te mają nadal charakter bardziej postulatywny niż koncepcyjny, są zbyt ogólne, aby próbować umieścić poszczególne partie w tradycyjnym wachlarzu opcji politycznych. Jeśli chodzi o auto - definicję, to - podobnie jak w polskim parlamencie - większość będzie próbowała ulokować się w "centrum".

PARTIE POLITYCZNE CZECHO - SŁOWACJI		
Nazwa partii	Poparcie społeczne 06.91 / 10.91	Przewódca
HZDS HNUTI ZA DEMOKRATICKE SLOVENSKO Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji	29% / 22%	Vladimir Meciar
KSCM KOMUNISTICKA STRANA CECH A MORAW Komunistyczna Partia Czech i Moraw	11% / 9%	Przewodniczący rady federalnej KSCS Pavol Kanis
SDL STRANA DEMOKRATICKE LAYICE Partia Lewicy Demokratycznej	10% / 12%	
ODS OBCANSKA DEMOKRATICKA STRANA Obywatelska Partia Demokratyczna	17% / 20%	Vaclav Klaus
STRANA ZELENYCH – CR - SR Partia Zielonych (Czech i Słowacji)	8% / 3% 7% / 3%	Miroslav Kejval Peter Sabo
KDH KRESTANSKO-DEMOKRATICKE HNUT Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny	10% / 16%	Jan Carnogursky
HDS-SMS HNUTI ZA SAMOSPRAYNOU DEMOKRACII - SPOLECNOST PRO MORAW A SLEZSKO Ruch na rzecz Demokracji Samorządowej - Stowarzyszenie Moraw i Śląska	9% / 4%	Jan Krycer
SNS SLOYENSKA NARODNI STRANA Słowacka Partia Narodowa	9% / 13%	Josef Prokes
CSSD CESKOSLOYENSKA SOCIALNI DEMOKRACIE Czecho - Słowacka Demokracja Społeczna	7% / 9%	Jiri Horak
SPR-RSC SDRUZENI PRO REPUBLIKU - REPUBLIKAŃSKA STRANA CEEKOSLOYENSKA Sprzymierzenie na rzecz Republiki -Republikańska Partia Czecho - Słowacka	6% / 5%	Miroslav Sladek
OH OBCANSKE HNUTI Ruch Obywatelski	6% / 4%	Jiri Dientsbier
VPN VEREJNOST PROTI NASILI Społeczeństwo Przeciwko Przemocy	5% / 5%	Josef Kucerak
CSL CESKOSLOYENSKA STRANA LIDOVA Czecho-Słowacka Partia Ludowa	4% / 7%	Josef Lux
KDS	3% / 4%	Vaclav Benda

KRESTANSKA DEMOKRATICKA STRANA Chrześcijańska Partia Demokratyczna		
ZS ZEMEDELSKA STRANA Partia Rolnicza	4%	Frantisek Trnka
ODA OBCANSKA DEMOKRATICKA ALIANCE Obywatelski Sojusz Demokratyczny	2%	Paval Bratinka
ASD ASOCIACE SOCIALNYCH DEMOKRATU Związek Demokratów Społecznych		Rudolf Battek
LDS LIBERALNE DEMOKRATICKA STRANA Liberalna Partia Demokratyczna		Emanuel Mandler
KS-SB KONSERYATTYNI STRANA SYOBODNY BLOK Partia Konserwatywna Swobodny Blok		Jiri V. Kotas
CSS CESKOSLOYENSKA STRANA SOCIALISTICKA Czecho - Słowacka Partia Socjalistyczna		Ladislav Dvorak
RS REPUBLIKAŃSKA STRANA Partia Republikańska		Ivan Duris
RU REPUBLIKAŃSKA UNIE Unia Republikańska		Igor Klimovic
CSDF CESKOSLOYENSKE DEMOKRATICKE FORUM Czecho-Słowackie Forum Demokratyczne		Pavel Smutny
RNK ROMSKY NARODNI KONGRES Kongres Narodowy Romów		Vladimir Olah
ROI ROMSKA OBCANSKA INICIATIVA Obywatelska Inicjatywa Romów		Emil Scuka
LA LEVA ALTERNATIVA Lewa Alternatywa		Vladimir Riha
HCP HNUTI CESKOSLOYENSKEHO POROZUMENI Ruch na rzecz Porozumienia Czecho - Słowackiego		Vladimir Cech
KAŇ KLUB ANGAZOYANYCH NESTRANNIKU Klub Zaangażowanych Bezpartyjnych		Bohdan Dvorak

Wg. danych udostępnionych przez Ambasadę Czecho - Słowacji w Warszawie